

FODOR BALÁZS GÁBOR*

A gazdasági bűncselekmények szankcionálása

I. A gazdaság szabályozása és védelme

A társadalmi és gazdasági fejlődés eredményeként kialakult gazdasági rend nélkülözhetetlen szabályozása és védelme érdekében az államnak minden korban számos igazgatási és egyéb szabályt kell alkotnia. Ennek kapcsán érdemes megjegyezni, hogy már az ókori társadalmakban megjelent a gazdaság jogi szabályozásának igénye, Hammurapi törvényoszlopa is tartalmazott kereskedelmi, igazgatási szabályokat és a pénzhamisítást is büntetni rendelte. Athénban Kr. e. 594-ben Szólón törvénye a pénzforgalom és kereskedelem biztonsága érdekében halálbüntetéssel fenyegette a pénzhamisítókat. Az ókori Rómában pedig a XII táblás törvények tartalmaztak szabályokat az adósokra nézve.

A modern jogrendszerekben a büntetőjognak nem feladata az alkotmányos értékek átfogó védelme, hanem csupán az, hogy ezen értékeket a különösen súlyos sérelmekkel szemben védje. A büntetőjogi eszközrendszer ultima ratio szerepe kétségtelenül azt jelenti, hogy akkor alkalmazandó, ha más jogági eszközök már nem elegendők.¹ A büntetőjog társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen. A büntetőjogi szankció, a büntetés szerepe és rendeltetése a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása akkor, amikor már más jogágak szankciói nem segítenek,² így a gazdaság szabályozása és védelme – a jogsértések szankcionálása – is alapvetően és elsősorban a szabályozó jogágakban kell, hogy megvalósuljon. Az Európa Tanács 1981. évi ajánlása már rögzíti, hogy a gazdasági bűnözéssel szemben elsősorban polgári jogi, kereskedelmi jogi, illetve államigazgatási eszközökkel kell fellépni. A közösségi jog terén az Európai Unió is elvárja a tagállamoktól, hogy alkalmazzák az ultima ratio elvét. „A büntetőjogi szankció megtorló és megszegyenítő jellege miatt egy adott magatartás büntetendőnek minősítése az Unió által a tagállamoktól megkövetelt végső eszköz (ultima ratio) lehet csak. Azok a nehézségek, amelyekbe a tagállamok az uniós jog gyakorlati végrehajtása során ütköznek és amelyek veszélyeztetik ez utóbbi hatékonyságát, önmagukban

nem jelenthetnek elegendő indokot a büntetőjog alkalmazására, az is szükséges hozzá, hogy a szóban forgó magatartási formák bizonyos, alapvetőnek ítélt érdeket is sértsenek.”³

A gazdasági jogsértésekkel szembeni hatékony fellépésnek elsősorban a megelőzésben és felderítésben kell megtörténnie. Az Európa Tanács 1981. évi ajánlása is rögzíti, hogy a büntetőjogi eszközök helyett az ET hatásos módszerként javasolja a gyakori és célzott hatósági ellenőrzéseket, a társaságok ala-

pításához és fenntartásához szükséges tőke emelését, a fogyasztók tájékoztatását, a gazdasági kamarák etikai kódexeit. Beccaria szerint is a bűnözés legősibb ellenszere nem a büntetések kegyetlensége, hanem azok elkerülhetetlensége.⁴

A hatékony fellépés azonban kiemelten fontos a hitelezők, a fogyasztók, a költségvetés és a gazdaság valamennyi szereplője szempontjából, hiszen az egyéni sérelmen felül a gazdasági jogsértések veszélyeztetik a tisztességes gazdasági versenyt is. Már a tisztességtelen versenyről szóló 1923. évi V. törvény indoklása is megállapította, hogy a tisztességtelen versenyben megvan az a beláthatatlan károkat okozó társadalomellenes elem is, hogy nemcsak a közvetlenül megtámadott versenytársnak a személyiségi jogait és vagyoni érdekeit sérti, hanem, hogy magát és a versenytársat is választani kényszeríti a közt, hogy vagy tönkremenjenek, vagy hasonlóan tisztességtelen eszközökkel igyekezzenek céljukat elérni. Hogy a létfenntartás mindennél hatalmasabb ösztöne a versenytársakat az utóbbi lehetőség felé hajlítja ez az egész közgazdasági élet fenyegető olyan veszedelmének nyitja meg a perspektíváit, amelytől a hazai kereskedelemnek megvédelmezése elsősorngú állami feladat.⁵

A társadalmi tapasztalatok alapján kijelenthető, hogy a gazdaság és egyes szereplőinek védelme érdekében számos esetben indokolt (szükséges és arányos) a büntetőjog szigorával lesújtani egyes a társadalmi, gazdasági rendet súlyosan sértő, illetve veszélyeztető magatartásokkal szemben, hiszen a gazdaság számos szereplőjét az egyes ágazati szabályokban foglalt szankciók (bírságok, egyéb jogkövetkezmények) nem tartanak vissza – a sokszor jelentős haszonnal kecsegtető – gazdasági jogsértések elkövetésétől, ezért a büntetőjogi fenyegetés és szankció alkalmazása sok esetben nélkülözhetetlen.

A gazdaság hatékony védelme kapcsán kiemelt fontosságú annak vizsgálata, hogy mennyire kifizetődő gazdasági jogsértéseket elkövetni, hiszen a gazdaság szereplői a szabályszegés elkövetése előtt azt mérlegelik, hogy „megéri-e” a várható előny⁶ ér-

³ Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2012/C 1919/17. számú véleményének 1.4. pontja, amelyet az Európai Unió Hivatalos Lapja 2012. június 29. napján megjelent számában tett közzé.

⁴ Beccaria, Cesare: *A bűnokről és a büntetésekről*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest 1998. 42. o.

⁵ Az 1923. évi V. törvény indoklása.

⁶ *A bűnözés, a bűncselekmények elkövetése – eltekintve az indulati bűncselekményektől, továbbá bizonyos egyéb bűncselekménycsoportoktól – tulajdonképpen nem más, mint illegális módon történő jövedelemszerzés, vagyis illegális vállalkozás.* (2015.02.24 IM előterjesztés az új büntetőléjárás törvény szabályozási elveiről, A Kor-

* Ügyvéd, egyetemi oktató KRE-ÁJK.

¹ 18/2000. (VI.6.) AB határozat.

² 30/1992. (V. 26.) AB határozat.

dekében kockáztatni, tehát a potenciális elkövető azt gondolja át, hogy mennyire körülményes a cselekmény elkövetése, mekkora a lebukás esélye, meg lehet-e tartani az esetlegesen felmerülő jogellenes gazdagodást (vagyongeneráló cselekmény esetén) és mire lehet számítani, ha nem sikerül „megúszni” a dolgot (várható hátrány).⁷

II. A gazdasági jogsértéssel szembeni hatékony fellépés

A gazdasági jogsértésekkel szembeni hatékony fellépés talán a magyarországi adókiijátszások, költségvetési csalások területén lévő jelentős változásokkal mutatható be a legjobban. Az Európai Bizottság nemrég hozta nyilvánosságra az áfarésről⁸ szóló legújabb jelentését, ami 2021-ig dolgozta fel a vizsgált adatokat. Az adatok alapján Magyarországon 2010-ben 22,3%, míg 2021-ben már csak 4,4% volt a be nem szedett áfa aránya. Az Európai Bizottság anyaga kiemeli, hogy az áfarés tekintetében a legrosszabbul teljesítő országok között szerepelt hazánk, mostanra viszont a legjobbak közé tartozik, illetve a magyar áfarés jóval kedvezőbb a 10,8%-os régiós és a 7,4%-os uniós átlagnál is. A Bizottság anyagában külön megemlíti a legfontosabb kormányzati intézkedéseket ezen a téren, mint a 2014-ben bevezetett online pénztárgépek, a 2015-ben az EKÁER-rendszer (árükövetés), 2018-ban az online számla rendszere, illetve 2020-ban az online számlarendszer kiterjesztése.⁹

A NAV bűnügyi statisztikái szerint a költségvetési csalási ügyekben elrendelt nyomozások száma 2015 és 2022 között 5374-ről 2786-ra (közel felére) csökkent, az ismertté vált jogsértések elkövetési értéke ugyanezen időszakban 137 milliárd forintról 60 milliárd forintra (több mint felével) mérséklődött, ezzel szemben a vagyonbiztosítási mutató 22%-ról 115%-ra (több mint ötszörösére) nőtt.¹⁰

Az eredmények egyik fő oka valóban az, hogy az adóhatóság mára óriási adatvagyonnal rendelkezik (Big Data), melyek forrásai részben a fent már említett online pénztárgépek, az online számla rendszer, továbbá a foglalkoztatási adatok, a saját adatok (ellenőrzések korábbi adatai, számított kockázati mutatók, adózók adóügyi jellemzői), egyéb adatok (cégbíró-ságoktól, kormányhivataloktól, nemzetközi információcseré ingatlan, nyugdíj vagy osztalék terén). Az óriási adatvagyon alapján az adóhatóságnál az elmúlt időszakban már az adózók modellezése zajlik, valamint viselkedésszimuláció, predikció

mány 2015. február 11. napján megtartott ülésén elfogadott előterjesztés, 25. oldal.)

⁷ Gary S. Becker – Nobel-díjas közgazdász – szerint, a bűnözés elterjedésének az oka, hogy a bűnözés kifizetője magatartás. Modellje alapján két változó képes elrettenteni a bűnözőket: a felderítési mutató és a szankció súlyossága. (Gary Becker: Crime and Punishment: An Economic Approach (Journal of Political Economy, vol. 78. [March/April 1968.] 169–217. oldal).

⁸ Az Európai Bizottság minden évben elkészíti az egyes tagállamok által be nem szedett áfa összegére és a potenciálisan beszédhető áfához viszonyított arányára vonatkozó statisztikákat.

⁹ <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/84ba1bdf-7230-11ee-9220-01aa75ed71a1/language-en>

¹⁰ <https://nav.gov.hu/bunugy/eredmenyeink>

és hálózatelemzés. Ezt a módszert vetik be, amikor az adóellenőrzések során készített jegyzőkönyvekből kinyerik azokat az adószámokat, amelyek felmerültek egy-egy korábbi vizsgálat kapcsán és amelyek adózók bizonyítottan kapcsolatban álltak csalárd cégekkel. Ezek alapján térképezik fel a NAV ellenőrei azokat az adózókat, adózási láncolatokat, melyek adócsalásban érintettek voltak és feltételezhetően a jövőben érintettek lehetnek. További innovatív példa a képelemzés módszere, amit bizonyos határszakaszokon alkalmaznak a gépjárművek és üregeiknek röntgenképeinek gépi tanuló módszerekkel történő feldolgozásával. Ezzel hatékonyan azonosítják a problémás szállítmányokat és megakadályozható a csempészet (tárgy, személy, élőlény). A képek alapján azonosítják a gyanús autókat a korábbi viselkedési minták alapján. A foglalkoztatotti riasztási rendszerrel az elemzések alapján a NAV leköveti a csalárd ügyleteket, a ki- és bejelentéseket, illetve a bevallások benyújtásának elmaradását. A feketefoglalkoztatásban érintett cégeket, cégvezetőket, munkavállalókat és ezek mozgását is követni tudja a NAV.¹¹

Az óriási adatállomány, annak mesterséges intelligenciával történő elemzése és az ezeket az adatokat jól felhasználó szakemberek sokkal hatékonyabbá tették az adóhatóság és a NAV bűnügyi területének munkáját is, ami elősegítette az adókiijátszások és költségvetési csalások látenciájának és az elkövetések számának jelentős csökkenését.

III. A gazdasági bűncselekményekkel szembeni hatékony fellépés

A gazdasági, illetve a gazdálkodással összefüggő bűncselekményekkel, mint a legsúlyosabb gazdasági jogsértésekkel szembeni eredményes fellépés a bűncselekmények hatásos megelőzése, felderítése, bizonyítása és szankcionálása. Ennek érdekében először is meg kell vizsgálni azt, hogy ezeket a cselekményeket jellemzően kik, miért és hogyan követik el. A gazdasági bűncselekmények jellemző közvetett vagy közvetlen célja a jogtalan haszonszerzés, illetve a bűncselekmény vagy a jogellenesen megszerzett vagyon eltüntetése, elleplezése, ezért az elkövetők egy része a jogtalan haszon érdekében tulajdonítja el a cég által rábízott vagyont (sikkasztás), téveszti meg csalárd módon üzleti partnereit (csalás), sérti meg mások szellemi tulajdonjogát, csökkenti csalárd módon adófizetési kötelezettségét (költségvetési csalás), szerez meg csalárd módon költségvetési forrásokat (költségvetési csalás), vonja el cége tartozásának fedezetét (csődbűncselekmény) stb. Más elkövetők a jogtalan haszon megszerzéséhez vagy a bűncselekmény, illetve a jogellenesen megszerzett vagyon elfedéséhez, elleplezéséhez nyújtanak segítséget (szintén jellemzően jogtalan haszonért) tanácsokkal, cégekkel, könyveléssel, strómanokkal, fiktív számlákkal, hivatali vagy más kötelezettségességével stb.,

¹¹ Nemes-Somogyi Krisztina, a NAV Központi Irányítás Ellenőrzési Főosztály főosztályvezető-helyettesének előadása. Forrás: <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20220117/a-nav-mar-elore-latja-ki-fog-lesodrodni-a-helyes-utrol-es-ezt-akarja-megelozni-521332>

mely cselekmények pénzmosásnak, intellektuális közokirat-hamisításnak, a számvitel rend megsértésének, hivatali vagy gazdasági vesztegetésnek stb. minősülnek.

A bűncselekmények – jellegükből fakadóan – általában pénzügyi tranzakciókkal, cégekkel és gazdasági eseményekkel kapcsolatosak, elkövetésük jellemzően tervszerű, átgondolt, szervezett (bűnszövetségben, bűnszervezetben elkövetett) és rendszeres (üzletszerű), mely körülmények részben nehezítik (konspiratív módszerek), részben könnyítik a bűncselekmények felderítését és bizonyítását, hiszen a sok szereplő szervezett és hosszabb távon történő együttműködése könnyebben figyelhető meg és bizonyítható, akár leplezett eszközök alkalmazásával (lehallgatások, figyelések) vagy együttműködő személyekkel, mint egy sötét, kihalt sikátorban elcsattant pofon. A pénzügyi műveletek (átutalások, készpénzkifizetések és -befizetések), a gazdasági események (termékértékesítések és szolgáltatásnyújtások), a gazdasági társaságok (haszonhúzó, bukó, puffercégek), illetve a hozzájuk köthető természetes személyek (strómanok, pénzfutárok, árnyékvezetők) megfigyelése és az ezekből származó adatok rögzítése és analizálása a gazdasági bűncselekmények felderítésének, bizonyításának és az ezekből származó „bűnös” vagyon felkutatásának és biztosításának egyik leghatékonyabb módja.

A hozzáértő szakemberek – akár MI¹² segítségével – céltotán tudnak ellenőrizni óriási releváns adatmennyiséget (nyilvános, nem nyilvános és saját adatbázisok elemzése), melyekből a gazdasági bűncselekményekre utaló gyanús jelek kiszűrhetőek. Például Facebook, Instagram, Tik-tok és más közösségi médiaprofilok ellenőrzéséből sokszor derülnek ki vagyoni, kapcsolati információk, de a céges adatok, adóbevallások, lakcímnnyilvántartás, korábbi bűnügyek, pénzügyi műveletek elemzése is informatív lehet. A legális üzleti működés szempontjából észszerűtlen gyanús személyek, cégek, gazdasági események, pénzügyi vagy más műveletek az adott helyzetben gyanús körülmények lehetnek, mint az indokolatlanul jelentősen megnövekedő pénzforgalom, a hirtelen megjelenő, gyanús országból származó külföldi ügyvezető, a jelentős készpénzkivételek vagy -befizetések, a munkaerő cégek közötti

gyors áramlása, a jelentős forgalom mellett a munkához szükséges személyi és tárgyi feltételek hiányossága, az adóbevallások, mérlegközzétételek elmaradása vagy észszerűtlen tartalma, a nagyon jelentős forgalmú cégekben lévő, korábban hajléktalanként, illetve munkanélküliként regisztrált, képzettséggel nem rendelkező ügyvezetők, a fizetésektelen cégek vagyonának hirtelen eltűnése, a jelentős házipénztár, a legális jövedelem, illetve vagyon hiányában folytatott kirívóan költséges életmód, a bűnözői kapcsolatok, a székhelyszolgáltatók, a cég székhelyének, telephelyének működésre való alkalmatlansága vagy a székhely más gyanús cégekkel való egyezősége mind olyan információk, melyek más adatokkal összevetve már indokoltá tehetik a büntetőeljárás – akár előkészítő eljárás – keretében történő megindítását, további információk gyűjtését a bűncselekmény gyanújának megalapozása vagy kizárása érdekében.

A társadalmi és gazdasági szempontól kiemelten veszélyes bűnözőcsoportok keretében megvalósuló pénzmosó, számlagyár, cégtemető, hamisító, csaló bűnszervezetek teljes felderítése, illetve a bonyolult, sokszereplős gazdasági bűncselekmények esetében a szereplők bűnösségének bizonyítása és a bűnös vagyon visszaszerzése szempontjából kiemelt jelentőségűek a leplezett eszközökből és az együttműködő – a rendszer működését és a vagyon útját átlátó – személyektől származó információk és bizonyítékok.

IV. A gazdasági bűncselekmények szankcionálása

Kijelenthető, hogy a gazdasági jogsértések, illetve a gazdasági bűnözés visszaszorításának leghatékonyabb módja a megelőzés és felelősségre vonás elkerülhetetlensége. Emelett kiemelt fontosságú a jogkövetkezmények szerepe is,¹³ hogy a szankció célzott (egyéni-sített), szükséges, de egyben elégeges visszatartó erővel bírjon (se túl enyhe, se indokolatlanul súlyos ne legyen)¹⁴ – az Alkotmánybíróság 1214/B/1990. AB határozata alapján: *A büntetéssel történő jogkorlátozásnak – mértékét tekintve is – meg kell felelnie az arányosságnak, a szükségességnek és az ultima ratio elveinek* –, egyben kedvezményeket is kell, hogy biztosítson a hatóságokkal együttműködő személyeknek. Fontos ebből a szempontól is kiemelni, hogy a gazdasági bűncselekmények célja általában a jogtalan haszonszerzés, így a vagyon elleni szankciók szerepe kiemelt és elsődleges kell, hogy legyen, az ilyen bűncselekmények elkövetőivel szemben, mint a vagyonek Kobzás, a foglalkozástól eltiltás, a pénzbüntetés vagy a jogi személlyel szemben alkalmazható pénzbírság, hogy a

¹² Az Európai Parlament mesterséges intelligenciáról a büntetőjogban, és annak a rendőrség és az igazságügyi hatóságok általi felhasználásáról büntetőügyekben szóló 2021. október 6-i állásfoglalásának M. pontja szerint a bűnüldöző szervek számtalan helyen alkalmazzák már ma is a mesterséges intelligenciát. Az állásfoglalás idesorolja az arcfelismerő technológiákat, a terheltek adatbázisaiban való keresést, az emberkereskedelem és a gyermekek szexuális kizsákmányolása és bántalmazása áldozatainak azonosítását, az automatizált rendszámfelismerést, a beszédazonosítást, a beszéd azonosítását, a szájról olvasási technológiákat, a hallás utáni megfigyelést (lövésfelderítő algoritmusok), az azonosított adatbázisok autonóm kutatását és elemzését, az előrejelzést (prediktív rendfenntartás és bűnügyi forró nyomos elemzés), a viselkedésfigyelő eszközöket, a fejlett virtuális boncolást a halál okának megállapítására, a pénzügyi csalás és a terrorizmusfinanszírozás azonosítására szolgáló autonóm eszközöket, a közösségi média-figyelést (adatgyűjtés adatbányászati kapcsolatokhoz) és az automatizált megfigyelési rendszereket... Az MI alkalmazásának vannak valós veszélyei is. A fenti állásfoglalás O. pontja idesorolja az egyének alapvető jogainak védelmét (például átláthatatlan döntéshozatal, a megkülönböztetés különböző típusai, az alapul szolgáló algoritmusban rejlő hibák, a magánélet és a személyes adatok védelmével, a véleménynyilvánítás és a tájékozódás szabadságának védelmével, az ártatlanság védelmével, a hatékony jogorvosolathoz és a tisztességes eljáráshoz való joggal kapcsolatos kockázatok, valamint az egyének szabadságát és biztonságát érintő kockázatok). (Herke Csongor: Mesterséges intelligencia a büntetőjogi döntéshozatalban, *Jogtudományi Közlemény*, 2023/4., 165–176. o.)

¹³ Nem sokat ér ugyanis az olyan büntetés, amelynek elkerülhetőségében alappal lehet bizakodni, de az sem, amely túl szigorú vagy túl enyhe, illetve amelynek a végrehajtása hatástalan. (BELOVICSVIRVIN: *Büntetőjog I. Általános rész*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2017. 551. o.)

¹⁴ Fázsi László: *ítélkezési gyakorlat során szerzett tapasztalataim pedig azt is világosan jelzik, hogy az indokolatlanul enyhe vagy szigorú büntetés kiszabása egyaránt kriminogén hatású lehet az elkövető jövőbeni kriminalitásának alakulása szempontjából*. (FÁZSI LÁSZLÓ: A büntetés kiszabás elvi bírói szemmel (*Magyar Jog*, 2022/11., 625–641. o.)

gazdasági bűnözés egy jó eséllyel jelentős veszteségeséggel járó magatartás legyen.¹⁵

A 2017. évi XC. törvény szabályozási elve szerint: a *bűnözéstől a tényleges visszatartó erőt ugyanis nem feltétlenül a bíróság által kiszabott személyi szabadságot elvonó büntetés jelenti, legyen az bármilyen szigorú is. Sok esetben a legsúlyosabb következmény az, ha a büntető igazságszolgáltatás fellépése a bűnözőt maradéktalanul megfosztja cselekvése értelmétől, vagyis a bűncselekmény konkrét, kézzelfogható nyereségétől.*¹⁶

A Kúria BH 2021.68. határozata alapján: *Abhoz, hogy egy büntetés elérje célját általában elegendő, hogy a büntetés okozta rossz nagyobb legyen, mint a bűnből következő jó, és a rossznak túlsúlya alapján kell kiróni a büntetést és közömbössé tenni azt az előnyt, amelyet egy adott bűncselekmény elkövetése az elkövető számára jelentene. Ez a helyzet a más vagyont károsító cselekmények esetében.*

V. A büntetés célja

A büntetés célja a társadalom védelme érdekében annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár más bűncselekményt kövessen el.¹⁷ A megtorlás, illetve az igazságos megtorlás, mint az abszolút büntetési célméletek által megfogalmazott büntetési cél tehát a törvény célmeghatározásában nem szerepel.¹⁸ A 2012. évi C. törvény szemléletváltozását tükrözi, hogy a büntetés célja a büntetéskiszabási fejezet elejére került, és nem a büntetésfejezetbe, ezzel is kifejezve azt, hogy a büntetés önmagában nem cél, hanem a cél megvalósításának eszköze.¹⁹ Heller Erik szerint mindennemű megelőzésnek közös vonása, hogy nem a már megtörtént bűncselekmény miatt, hanem bűncselekmények meg nem történése végett hozza mozgásba a közhatalom büntetési gépezetét.²⁰

A büntetéskiszabás elvei körében nagy jelentősége van a büntetés céljának. Az elkövető személyiségére és a büntetési célokra tekintettel történő büntetéskiszabás szoros, elválaszthatatlan egységet képez.²¹

A gyakorlatban a két büntetési célt egyaránt kielégítő büntetés kiszabása nem mindig lehetséges, hiszen például az elszaporodott bűncselekmények elkövetésének általános megelőzése nyilván minden esetben szigorú büntetés kiszabását

igényelné, noha sok esetben az elkövető személyi körülményei miatt az egyéni visszatartás eléréséhez erre nem mindig van szükség. Ezért elsősorban az egyéni megelőzés tartható az egyéb büntetéskiszabási elvekkel összeegyeztethetőnek és ennél fogva meghatározó jelentőségűnek.²² Elek Balázs szerint is az individualizáció a jogállami büntetéskiszabás alaptétele, hiszen a differenciálatlan ítélkezés szükségszerűen igazságtalanságot eredményez a nagy differenciákat mutató egyéni életjelenségek értékelése kapcsán.²³ A 2013. évi CCXL. törvény is az egyéniesítést,²⁴ az egyéni bűnmegelőzést és a reintegrációt tartja a büntetés elsődleges céljának.²⁵ Az egyik Bv. kommentár szerint az egyéniesítés egy olyan folyamat, amelynek egyes elemei végigvonulnak a Btk. rendelkezésein éppúgy, mint a Bv. tv. normáin.²⁶ Az Alkotmánybíróság 1214/B/1990. AB határozatában foglaltak szerint: „a modern büntetőjog egész fejlődése szempontjából igen fontos szerepe van azoknak a büntetőjogelméleti eredményeknek, amelyek a bűncselekménnyel okozott tárgyi jogsértés mellett felismerték az elkövetőkhöz kapcsolódóan a motívumok, a célzat fontosságát, az életvezetés (az elkövetés előtti és utáni magatartás) jelentőségét, továbbá az életkor meghatározó szerepét”. A bírósági gyakorlatban is tetten érhető ez a folyamat, az egyik törvényszék döntése alapján: „a bíróság nyilvánvalóan kizárólag a speciálprevenció szempontját helyezte előtérbe akkor, amikor a [...] vádlott által elkövetett bűncselekmények megítélését súlyosbító körülmények nagyobb száma és jelentősége ellenére az irányadó büntetési tétel középértékét meg sem közelítő tartamú szabadságvesztést szabott ki vele szemben”.²⁷ A német büntetőjog pedig kifejezetten a speciálprevenció jelentőségét hangsúlyozza a reszocializáció előtérbe kerülése óta.²⁸

A generális prevenció szempontjából a legfontosabb támpont a bűnözés és az adott bűncselekmény elszaporodottsága, mely tények szintén bizonyítás tárgyai kell hogy legyenek. Ennek kapcsán kiemelt fontosságúak a statisztikák.²⁹ A legfőbb ügyész 2022. évi országgyűlési beszámolója alapján a regisztrált bűncselekmények száma 2013-ban 377 829 volt, 2022-ben pedig 167 774, azaz a regisztrált bűncselekmények száma 9 év alatt a több mint felével csökkent.³⁰ A legfontosabb

²² FÁZSI László: A büntetéskiszabás elvei bírói szemmel (MJ, 2022/11., 625–641. o.).

²³ ELEK Balázs: „A bíró büntetéskiszabási szemléletének jogalkotói alakítása” in Kadlót Erzsébet (szerk.): *Kriminológiai Közlemények 70. – Válogatás a Magyar Kriminológiai Társaság 2011. évben tartott tudományos rendezvényein elhangzott előadásokból* (Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság, 2012) 25.

²⁴ *Az új törvénykönyvben nagyobb szerepet kap az egyéniesítés.* (2013. évi CCXL. törvény indoklása, II. A legfontosabb újítások röviden)

²⁵ 2013. évi CCXL. törvény 1. §.

²⁶ Bv. tv. 1 §-ához fűzött kommentár, Nagykommentár a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvényhez, 2023. január 1. időállapotú, 2023. évi Jogtár-formátumú kiadás, ISBN 978-963-594-239-8, szerkesztő: dr. Juhász Zsuzsanna, Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2023.

²⁷ Nyíregyházi Törvényszék Bf.600/2016/4.

²⁸ StVollzG 2. § (1) bekezdés. https://www.gesetze-im-internet.de/stvollzg/_2.html

²⁹ Helyes felfogás szerint ugyanakkor a bűncselekmények – akár országos, akár lokális vagy bűncselekmény-specifikus – elszaporodottsága mint súlyosító körülmény csupán akkor látszik megalapozottan felhívhatónak, ha azt az eljáró ügyészség és bíróság konkrét statisztikai szám adatokkal is alá tudja támasztani. A bűnözés általános alakulása ezt jelenleg nem teheti megalapozottá, hiszen az össz-bűnözés volumene hosszú évek óta csökkenő tendenciát mutat. (Ambrus István – Ujvári Ákos: Adalékok a büntetéskiszabás elvi és gyakorlati kérdéseiről. *Magyar Jog*, 2020/10., 585–591. o.)

³⁰ B/5010, A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2022. évi tevékenységéről, 16. oldal.

¹⁵ Itt figyelembe kell még venni a büntetőlejárással rendszerint együtt járó – járulékos - „veszteségeket” is, mint ügyvédi költségek, üzleti partnerek és hitelezők elvesztése, üzleti hírnév sérülése stb.

¹⁶ 2015.02.24. IM előterjesztés az új büntetőlejárási törvény szabályozási elveiről, A Kormány 2015. február 11. napján megtartott ülésén elfogadott előterjesztés. 25. oldal.

¹⁷ Btk. 79. §.

¹⁸ Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, 2023. január 1. időállapotú, 2023. évi Jogtár-formátumú kiadás, ISBN 978-963-594-202-2, szerkesztő dr. KARSAI Krisztina, Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2023 Kommentár a Btk. 79. §-hoz.

¹⁹ ELEK Balázs: A büntetés kiszabása. In: Polt Péter (főszerk.): *Új Btk. Kommentár. 2. kötet*, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó, Budapest 2013. 117. o.

²⁰ HELLER Erik: „Adalékok a büntetéskiszabás alapvető kérdéseire törvényhozási és ítélkezési szempontból” lásd *Angyal 1914.* (51. j.) 176.

²¹ PÁPAL-TARR Ágnes: Az elkövető személyének és/vagy személyiségének jelentősége a büntetőjogi szankció alkalmazásában (JURA, 2018/2., 498–509. o.).

gazdasági bűncselekmények száma pedig vagy csökkent (költségvetési csalás),³¹ vagy érdemi változást nem mutat (csődbűncselekmény, pénzmosás) az utóbbi időben.³² Ambrus István és Ujvári Ákos szerint az elszaporodottságot sokszor automatikusan, különösebb mérlegelés és körültekintés nélkül teszik a súlyosító körülmények egyikévé (sőt nemritkán egyedüli ilyené) az ügyészi perbeszéd, amit azután a bírósági döntések is többnyire korrekció nélkül vesznek át.³³ Mindezek alapján – álláspontom szerint – a jogalkalmazó részéről a generálprevenációs szempontok mélyrehatóbb feltárása, értékelése és indokolása szükséges a büntetés kiszabása során.

VI. A büntetéskiszabási körülmények felderítése és értékelése

A büntetést a törvényben meghatározott keretek között, céljának szem előtt tartásával úgy kell kiszabni, hogy igazodjék a bűncselekmény tárgyi súlyához, a bűnösség fokához, az elkövető társadalmi veszélyességéhez, valamint az egyéb enyhítő és súlyosító körülményekhez.³⁴ A törvény idézett rendelkezése a bíróságok számára azt a kötelezettséget jelenti, hogy büntetéskiszabás során figyelembe jövvő valamennyi alanyi és tárgyi tényt felderítsék, és a jogkövetkezmények alkalmazásakor értékeljék.³⁵ Itt fontos kiemelni, hogy az eljárást gyorsító (büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás), valamint a konszenzuális jogintézmények (feltételes ügyészi felfüggesztés, egyezség, mértékes indítvány) széles körű elterjedése miatt³⁶ – a korábbi gyakorlattól eltérően – már a nyomozás során a hatóságok feladata³⁷ a büntetéskiszabási körülmények részletes felderítése, értékelése és az adekvát szankció helyes és a terhelt, illetve a bíróság számára is érthető, részletes indokolással ellátott megválasztása. 9/2018. (VI. 29.) LÜ utasítás 49. §-a alapján, *A vizsgálat során az ügyészség folyamatosan ellenőrzi, hogy az ügy az érdemi befejezésre vagy felfüggesztésre alkalmas-e*, melynek keretében azt vizsgálja többek között, *hogy felderítették-e a büntetés kiszabása vagy a büntetőjogi intézkedés alkalmazása szempontjából jelentőséggel bíró körülményeket, helye van-e ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezésének. Az utasítás 57. szakasza a vádirat mértékes indítványra vonatkozó része tekintetében leírja, hogy a terhelt előkészítő ülésen teendő beismerése esetére az ügyészség a további indítványában feltünteteti a büntetés vagy intézkedés mértékét, illetve tartamát is. Ebben az indítványban a joghátrány mértékét, illetve tartamát úgy kell*

meghatározni, hogy az megfeleljen a törvényes büntetéskiszabási elveknek, és alkalmas legyen a büntetési célok elérésére. Belovics Ervin szerint is, *az ügyészségnek a már teljességgel felderített tényállás, az azzal összhangban álló jogi minősítés és valamennyi büntetéskiszabást befolyásoló körülmény ismeretében kell meghatározni a számára elfogadható konkrét szankció nemét és tartamát.*³⁸ Mindezek alapján az ügyészséget ugyanazon kötelezettségek terhelik, mint a bíróságot a helyes szankció megállapítása (egyezség), illetve indítványozása (mértékes indítvány) tekintetében.

Ezzel szemben megállapítható, hogy a hatóságok kevesebb energiát fordítanak az elkövető személyi körülményeinek a felderítésére. Büntetéskiszabási szempontból azonban nem fogadható el sem az időtakarékosági, sem a pergazdaságossági kifogás. Kétségtelen, hogy a szubjektív tények, az elkövető személyiségéből eredő körülmények felderítése is mindig bonyolultabb és időigényesebb, mint az objektívéké, azonban hangsúlyozni kell, hogy sem kényelmességi, sem egyéb szempontok nem indokolhatják a szubjektív körülmények tisztázásának az elmaradását. A büntetéskiszabási folyamatban nem szabad semmiképp a szubjektív szempontokat az objektív tények alá rendelni.³⁹ Földvári szerint a bírósági tárgyalás néhány órája, esetleg napja nem elegendő az elkövető személyiségének az alapos megismerésére, ennek már a büntetőeljárás megindításával, a nyomozati szakaszban el kell kezdődnie.⁴⁰ Földvári álláspontja szerint több bűncselekményfajta és elkövető vonatkozásában lenne szükség a személyiségfejlődés útjának a felderítésére is, ezért javasolja több esetben a pszichológiai vizsgálat elvégzését.⁴¹

Összeségében kijelenthető, hogy a büntetéskiszabás soha nem lehet automatizmus, így minden esetben kiemelkedő figyelmet kell szentelni az elkövető személyiségének és egyéb személyi körülményeinek a gondos és alapos feltárására is.⁴² A gazdasági bűncselekmények körében is kiemelt jelentőségű az elkövető társadalomra veszélyességének felderítése, ennek érdekében akár környezettanulmány, pszichológiai szakvélemény készíthető, illetve pártfogó felügyelő véleményét⁴³ is kérheti a hatóság vagy a bíróság, továbbá számos adat állhat még a hatóság rendelkezésre, mint adóbevallások, cégnyilván-

³⁸ BELOVICS ERVIN: *Mértékes indítvány és egyezség*, Gazdasági bűnözés 2022 konferencia előadásainak szerkesztett változata (szerk.: Domokos Andrea) 15. o.

³⁹ PÁPAI-TARR ÁGNES: Az elkövető személyének és/vagy személyiségének jelentősége a büntetőjogi szankció alkalmazásában (JURA, 2018/2., 498–509. o.).

⁴⁰ FÖLDVÁRI JÓZSEF: *A büntetés tana*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1970. 325. o.

⁴¹ Uo. 336. o.

⁴² PÁPAI-TARR I. M.

⁴³ Be. 203. § (1) *A pártfogó felügyelő vélemény a terhelt személyiségét és életviszonyait jellemző tényeket és körülményeket – így különösen családi körülményeit, egészségi állapotát, esetleges káros szenvedélyeit, lakhatási körülményeit, iskolai végzettségét, szak tudását, munkahelyét, ennek biányában a foglalkoztatására vonatkozó adatokat, jövedelmi, vagyoni viszonyait – írja le, továbbá bemutatja a feltárt tények, körülmények és a bűncselekmény elkövetése között fennálló kapcsolatot, a bűnisméllés kockázatait, valamint a terhelt szükségleteit.*

(2) *A pártfogó felügyelő a véleményben tájékoztatást ad a terhelt adottságainak megfelelő munkalehetőségről, egészségügyi, illetve szociális intézményi ellátási lehetőségről, javaslatot tehet a terhelttel szemben egyedi magatartási szabály vagy kötelezettség elrendelésére, és a bűnisméllési kockázatok hatását enyhítő beavatkozások alkalmazására.*

(3) *A bíróság vagy az ügyészség rendelkezése alapján a pártfogó felügyelő véleményben ki kell térni arra, hogy a terhelt a kilátásba helyezett magatartási szabályok vagy kötelezettségek teljesítését vállalja-e és képes-e teljesíteni, valamint arra, hogy a sértett hozzájárul-e a részére adandó jóvátételhez.*

³¹ <https://nav.gov.hu/bunugy/eredmenyeink>

³² B/5010, A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2022. évi tevékenységéről, 17–18. oldal.

³³ Ambrus István – Ujvári Ákos: Adalékok a büntetéskiszabás elvi és gyakorlati kérdéseiről (*Magyar Jog*, 2020/10., 585–591. o.)

³⁴ Btk. 80. § (1) bekezdése.

³⁵ 56. BK vélemény, a büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről, I. pont.

³⁶ 2022-ben ugyanis a bíróság több mint tízezer terhelt beismerő vallomását fogadta el előkészítő ülésen, jelentősen lecsökkentve ezáltal a büntetőeljárás bírósági szakaszának hosszát. (B/5010, A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2022. évi tevékenységéről, 9. oldal)

³⁷ Be. 3. § (6) bekezdése: A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság köteles a terheltet mentő és a büntetőjogi felelősségét enyhítő körülményeket hivatalból figyelembe venni.

tartás stb., melyekből kiderülhet, hogy egy alapvetően rendezett személyi körülményekkel rendelkező, tisztességes vállalkozó eseti botlásáról van szó vagy az elkövető egy köznapiban vett bűnöző, akinek kizárólag vagy jelentős mértékben bűncselekményekből származik a bevétele.

VII. A büntetés kiszabása

A törvény szerint továbbra is az a főszabály, hogy a büntetést a törvényben meghatározott keretek között az enyhítő és súlyosító körülmények figyelembevételével kell kiszabni. Utóbbiak közül a törvény – a korábbi törvénnyel megegyezően – példálózva utal a bűncselekmény tárgyi súlyára, a bűnösség fokára és az elkövető személyiségére.⁴⁴ A jogalkalmazó, tehát a törvény által meghatározott büntetési minimum és maximum keretei között, a konkrét eset körülményeire tekintettel határozza meg a büntetés nemét és mértékét.

VIII. A bűncselekmény tárgyi súlya

A bűncselekmény tárgyi súlya tekintetében fontos, hogy a jogalkotó a büntetési tételkeretek meghatározásakor értékeli az adott bűncselekménytípus társadalmi kockázatát, lehetséges hátrányos következményeit, azaz dönt arról, hogy az egyes bűncselekményeknek milyen tárgyi súlyt tulajdonít. Ezért, amikor a törvény a büntetés kiszabásának elvi körében a bűncselekmény tárgyi súlyáról szól, akkor ez alatt nem a bűncselekmény – a jogalkotó által már értékelt és a különös részi tételkeretben megjelenített – absztrakt tárgyi súlyát, hanem az elkövetett bűncselekmény konkrét súlyosságát érti.⁴⁵ A büntetéskiszabás során arra kell kiemelt figyelmet fordítani, hogy a cselekmények absztrakt és konkrét társadalomra veszélyessége jelentős eltéréseket mutathat.⁴⁶ A jogalkalmazónak, tehát a cselekmény konkrét társadalmi veszélyességét kell értékelnie a büntetés kiszabása során. Ez a veszélyességi fok nagymértékben függ a cselekmény következményeitől.⁴⁷ A gazdasági és vagyoni elleni bűncselekmények esetén például az okozott kárnak, vagyoni hátránynak, az elkövetési értéknek,⁴⁸ a cselekmény szerveztségének,⁴⁹ rend-

szereztségének (üzletszerűség, folytatólágosság) és a bűnhalmazatnak⁵⁰ kell leginkább jelentőséget tulajdonítani, úgy, hogy az ne ütközzön a kétszeres értékelés (ne bis in idem) tilalmába.⁵¹ *A sérelemnek vagy veszélynek az adott minősítésen belül fokozatai lehetnek, ha a minősítés függ az értékhatártól, enyhítő körülmény, ha a kár, az érték vagy a vagyoni hátrány az alsó határ, súlyosító, ha a felső határ közelében van. Az elkövető terebére értékelendő, ha a cselekmény alapesetnek minősül ugyan, de közel áll valamely minősített esethez.⁵²*

Fontos itt kiemelni, hogy a gyakran előforduló gazdasági bűncselekmények – mint a költségvetési csalás, a pénzmosás, a csödbűncselekmény vagy az iparjogvédelmi jogok megsértése – elkövetése a bűncselekmények jellegéből fakadóan több ember tervszerű, szervezett magatartását igénylik, illetve az elkövetők több önálló részecselekmény, illetve önálló bűncselekmény elkövetése révén törekednek rendszeres haszonszerzésre, így a bűnszövetségben, illetve az üzletszerűen történő bűnelkövetés jellemző az ügyekre, melyek több bűncselekmény esetében minősítő körülmények, így büntetésítéletkeret-emelő hatásuk van.⁵³

A gazdasági bűncselekmények további jellemzője, hogy rendszerint bűnhalmazati kapcsolatban állnak egyes büntetendő eszközcselekményekkel, tipikus kísérő bűncselekményekkel, melyek az elkövetések kvázi nélkülözhetetlen elemei, mint a számvitel rendjének megsértése, a hamis magánokirat felhasználása vagy az intellektuális közokirat hamisítás, melyeknek – a bűnhalmazati szabályok szerint – szintén büntetésítéletkeret-emelő hatásuk van.

Meggyőződésem szerint az ilyen esetekben a jogalkalmazónak azt kell megvizsgálnia és értékelnie, hogy a bűncselekmény (annak például elkövetési módja) az általánosnál nagyobb vagy kisebb társadalmi veszélyt jelent és korrigálnia az esetleges „túlzásokat”, mint például, hogy egy 5 000 001 forint vagyoni hátrányt – pár darab fiktív számla befogadásával – okozó költségvetési csalás elkövetőjének a fenyegetettsége – az üzletszerűség, mint minősítő körülmény és a hamis magánokirat felhasználása, mint halmazati bűncselekmény – miatt 2–9 év ügy, hogy az alapeseti emberrablás [Btk. 190. § (1) bekezdés], az életveszélyt okozó testi sértés [Btk. 164. § (8) bekezdés] és az erős felindulásban elkövetett emberölés (Btk. 161. §) fenyegetettsége 2–8 év.

Meggyőződésem szerint a gazdasági bűncselekmények miatt kiszabott büntetés semmilyen körülmények között nem haladhatja meg az emberi élet szándékos kioltásának, illetve a szándékos életveszély okozásának büntetését, ugyanis az emberi élet értéke és védelme az állam elsődleges és legfontosabb feladata. A gazdasági bűncselekményekkel okozott jogtársérelm (jellemzően kár, vagyoni hátrány, tisztességes verseny sérelme) nem összemérhető az emberi élettel, még akkor sem,

⁴⁴ A 2012. évi C. törvény 80. §-hoz fűzött indoklása.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ PÁPAI-TARR Ágnes: Alapelvek a büntetéskiszabásban (*Magyar Jog*, 2018/2., 105–113. o.)

⁴⁷ 56. BK vélemény, a büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről, III. 3. pont.

⁴⁸ 56. BK vélemény, a büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről, III. 3. pont: *A bűncselekmény tárgyi súlyát nagymértékben a cselekmény káros következményei határozzák meg, ezért azokat a büntetés kiszabásánál mindig figyelembe kell venni. A káros következmény lehet pénzben kifejezhető kár, hátrány, gyújtartammal jellemezhető sérülés; ezek nagyságát mennyiségileg is meg lehet határozni.*

⁴⁹ 56. BK vélemény, a büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről II. 8. pont: *Ha a bűncselekményt több személy együttesen követi el, akkor az elkövetők egymás szándékát és önbizalmát kölcsönösen erősítetik, végre tudnak hajtani olyan cselekményt is, amelyre külön-külön nem lennének képesek, és több elkövetővel szemben védekezni is nehezebb. A társas elkövetés a bűnelkövetésnek általában veszélyesebb formája... III. 12. pont: *Súlyosító körülmény, ha az elkövető a társas bűnelkövetés valamely formájában – társtetteségben [Btk. 13. § (3) bekezdés], bűnszövetségben [Btk.**

459. § (1) bekezdés 2. pont], vagy csoportosan [Btk. 459. § (1) bekezdés 3. pont] – követi el a bűncselekményt, kivéve, ha a az ilyen módon történő elkövetés a bűncselekmény minősítési esete, mivel annak súlyosítóként való figyelembevétele kétszeres értékelés lenne.

⁵⁰ 56. BK vélemény, a büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről, III. 6. pont.

⁵¹ Ezen körülmények csak ott értékelhetőek súlyosító körülménynek, ahol nem minősítő körülmények, mint például az üzletszerűség vagy a bűnszövetség.

⁵² 56. BK vélemény, a büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről, III. 3. pont.

⁵³ Az üzletszerűség minősítő körülmény az iparjogvédelmi jogok megsértése, a költségvetési csalás és a pénzmosás esetében is.

ha a gazdasági bűncselekmény elkövetése különösen jelentős sérelmet okoz és szervezett bűnözés keretében történik, így a gazdasági bűncselekmény jellegéből fakadó (üzletszerű, szervezett elkövetések és kényszerű halmazatok) jellemző fenyegetettsége ellenére indokolt, hogy a jogalkalmazó ezen szempontokat tartsa szem előtt a büntetés kiszabása során és indokolt esetben a büntetés enyhítésére irányuló rendelkezéseket alkalmazza, hiszen a jogalkalmazó az, aki a súlyosító és enyhítő körülmények feltárással és helyes értékelésével képes az esetleges jogalkotásból is eredő igazságtalanságok kompenzálására, enyhítésére.⁵⁴

Fontos itt még kiemelni a jellemzően többszereplős gazdasági bűncselekmények esetében, hogy számos szereplőnek jelentéktelen cselekvősége, szerepe van a bűncselekmény elkövetésében, de így is az egész bűncselekmény elkövetőjeként vonják felelősségre, mint például bűnsegéd titkárnő, aszisztens vagy „stróman”. Az ilyen elkövetők cselekményének tárgyi súlyát differenciáltan, ráhatásuk, közreműködésük valós súlya szerint kell megítélni.⁵⁵

IX. A bűnösség foka

A bűnösség foka az elkövetőnek a tethhez fűződő pszichés viszonyát jelenti. A bűnösség fokára a bíróság rendszerint a bűncselekmény tárgyi oldalából következtet, így elsősorban az elkövetés módjából, eszközéből, módszeréből lehet a bűnösség fokát megállapítani. A szándékos bűncselekmények körén belül vizsgálendő az adott ügyben a szándék egyenes vagy eshetőleges volta, így a kitartó szándék lehet súlyosító, a szándék eshetőleges volta pedig enyhítő körülmény.⁵⁶ A gazdasági bűncselekmények jellemzően kizárólag szándékosan követhetőek el,⁵⁷ ilyen esetekben a szándék eshetőlegessége lehet enyhítő körülmény. Az 56. számú BK vélemény alapján: *A cselekmény végrehajtásában megnyilvánuló kitartó szándék, az előre megfontolt szándék súlyosító körülmény. Minden olyan esetben, amikor az eredmény minősítő körülmény, és azt szándékosan és gondatlanul is elő lehet idézni, enyhítő körülmény, ha az eredmény tekintetében csak gondatlanság állapítható meg.*⁵⁸ A bűnösség fokával függ össze a bűncselekmény indítéka és célja is, ezért a büntetés mértékét e tényezők is befolyásolhatják.⁵⁹ Álláspontom szerint a büntetés kiszabása során ezért értékelést kell, hogy nyerjen, ha az elkövető célja társadalmilag el-

fogadhatóbb volt, például családjának, tartásra, ápolásra szorulóinak fenntartása érdekében könyvelt vagy dolgozott az adócsaló cégnek.

X. Az elkövető társadalomra veszélyessége

Az elkövető személye csak szűkebb körben kerül értékelésre a jogalkotó által, személyisége pedig szinte egyáltalán nem, így az esetek nagy részében ennek figyelembevétele inkább a jogalkalmazó feladata.⁶⁰ Az elkövető társadalomra veszélyességének vizsgálata elsősorban a speciális prevenció szempontjából indokolt. A bíróságnak az alkalmazott jogkövetkezéssel azt kell elérnie, hogy a jövőre nézve az elkövetőt visszatartsa újabb deliktum elkövetésétől.⁶¹ A jogalkalmazó az elkövető személyiségének értékelésénél az elkövető személyi körülményeit, ennek részeként elsődlegesen az életvitelét vizsgálja. A személyiség vizsgálata körében értékeli a bíróság az elkövető előéletét és az elkövetés utáni magatartását is.⁶² A büntetés kiszabása során az elkövető személyiségének tulajdonságai különös jelentőséggel bírnak, a büntetést ezek figyelembevételével, egyéniesítve kell kiszabni.⁶³ Földvári szerint is nagyon megkönnyítené a büntetéskiszabás felelősségteljes munkáját az elkövető személyiségének alapos ismerete.⁶⁴ Az elkövető személyi körülményeinek, szubjektív tulajdonságainak feltárása segíthet ugyanis abban, hogy a kiszabott büntetés neme és mértéke alkalmas legyen az elkövető gondolkodásmódjának, értékrendszerének, szemléletének befolyásolására, vagyis arra, hogy a büntetőjogban a szankció kiszabása a büntetési cél szem előtt tartásával történjen.⁶⁵

Nem csupán az elkövető életkora és előélete befolyásolja a büntetés mértékét, hiszen az elkövető más emberi magatartásának jellemzői is árulkodnak a személyiségéről.

Az elkövető társadalomra veszélyessége tekintetében szintén az 56. számú BK vélemény ad példálózó jelleggel szempontokat.

A BK vélemény és gyakorlat szerint a büntetlen előélet általában jelentős enyhítő körülmény,⁶⁶ főként, ha szabálysértési szankciót sem alkalmaztak korábban az elkövetővel szemben, annak ellenére, hogy például hosszú és aktív vállalkozói életutat járt be. Ezzel szemben a büntetett előéletnek jelentős sú-

⁵⁴ PÁPAI-TARR Ágnes: Az elkövető személyének és/vagy személyiségének jelentősége a büntetőjogi szankció alkalmazásában (*JUR.A*, 2018/2., 498–509. o.)

⁵⁵ 56. BK vélemény, a büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről, III. 5. pont *A bűnsegédnek általában kisebb a szerepe a bűncselekményben, mint a tettesnek, ezért a bűnsegédi minőség általában enyhítő körülmény.*

⁵⁶ Magyar Büntetőjog I–IV. – új Btk. – Kommentár a gyakorlat számára, szerkesztő/lektor: Dr. Kónya István, ORAC Kiadó Kft., 2023. 80. §-hoz fűzött kommentár.

⁵⁷ Azonban vannak ez alól is kivételek, mint a gondatlan pénzmosás vagy a rossz minőségű termék forgalomba hozatalának gondatlan alakzata.

⁵⁸ 56. BK vélemény, a büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről, II. 10. pont.

⁵⁹ Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, 2023. január 1. időállapotú, 2023. évi Jogtár-formátumú kiadás, ISBN 978-963-594-202-2, szerkesztő dr. KARSAI Krisztina, Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2023 Kommentár a Btk. 80. §-hoz.

⁶⁰ PÁPAI-TARR Ágnes: Az elkövető személyének és/vagy személyiségének jelentősége a büntetőjogi szankció alkalmazásában (*JUR.A*, 2018/2., 498–509. o.)

⁶¹ Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, 2023. január 1. időállapotú, 2023. évi Jogtár-formátumú kiadás, ISBN 978-963-594-202-2, szerkesztő dr. KARSAI Krisztina, Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2023 Kommentár a Btk. 80. §-hoz.

⁶² A 2012. évi C. törvény 80. §-hoz fűzött indoklása.

⁶³ Magyar Büntetőjog I–IV. – új Btk. – Kommentár a gyakorlat számára, szerkesztő/lektor: Dr. Kónya István, ORAC Kiadó Kft., 2023. 80. §-hoz fűzött kommentár.

⁶⁴ FÖLDVÁRI József: *A büntetés tana*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970. 239. o.

⁶⁵ PÁPAI-TARR Ágnes: Adalékok az elkövető személyi körülményeihez kapcsolódó büntetéskiszabási tényezőkhöz (*Magyar Jog*, 2023/5., 303–310. o.)

⁶⁶ 56. BK vélemény, a büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről, II.1.pont.

lyosító hatása lehet, leginkább a korábbi büntetésre tekintettel (korábbi bűncselekmény tárgyi súlya, büntetés neme és mértéke, ideje stb.).⁶⁷ Az elkövető életútjának, életmódjának, korának, képzettségének is jelentősége kell, hogy legyen a büntetés kiszabásánál, például, *ha az elkövetőnek a létfenntartást biztosító jövedelme nincs, és munkakerülő, csavargó életmódot folytat, fokozott a veszélye annak, hogy a szükségletét illegális módon, akár bűncselekmény útján elégíti ki, és a személyének a veszélyessége fokozott.*⁶⁸ A gazdasági bűncselekmények tipikus elkövetői között ilyen körülmény, ha valakinek nem – vagy csak ritkán volt – legális munkahelye, vállalkozása és esetleg csak a szerencséséből fakadóan nem került „összeütközésbe a törvénnyel”. Ellenben *az idős kor – a vele rendszerint együtt járó testi és szellemi hanyatlás, valamint tűrőképesség-csökkenés miatt – enyhítő körülmény.*⁶⁹

Az elkövető jellemének, társadalmi szerepének, illetve veszélyességének a meghatározása szempontjából kiemelt jelentősége van a családi körülményeknek, illetve személyes környezetnek, életvezetésnek. Az általános tapasztalatok és statisztikák alapján nem szükséges szigorú büntetés kiszabása többgyerekes, hosszú ideje házasságban élő, hozzátartozóit és másokat is anyagilag és természetben is mindig segítő (adakozó) elkövetők esetében. A hosszú ideje, illetve jellemzően társadalmilag hasznos magatartásból okszerűen következik az egyén társadalomhoz való kötődése és az, hogy az elkövető jó eséllyel nem fog többet bűncselekményt elkövetni, nem kockáztatja majd saját magát és környezetét. A családnak mint enyhítő körülménynek az értékelése a büntetés kiszabás körében abból is adódik, hogy bár a büntetőjogi felelősség és a büntetés is a vádlott személyéhez kapcsolódik, azonban elkerülhetetlen, hogy a büntetés kisebb vagy nagyobb mértékben ne sújtson más személyeket is, különösen, amikor az elkövető családos.⁷⁰ A BK vélemény alapján, enyhítő körülmény továbbá, *ha az elkövetőnek tartásra, illetve nevelésre szoruló hozzátartozói vannak,*⁷¹ *illetve az elkövető tartósan és kiemelkedően végzett munkája enyhítő körülmény, ha abból arra lehet következtetni, hogy vele szemben a büntetés könnyebben célt érhet.* Továbbá *a köz javára ellenszolgáltatás nélkül végzett tevékenység vagy szolgáltatás (játékony célú munkavégzés, alapítvány létesítése, ajándék, adomány stb.) is enyhítő körülmény lehet.* Pápai-Tar Ágnes szerint magától értetődik, hogy a munkához fűződő rossz viszonyú, a munkakerülő és csavargó életmódot folytató, illetve a munkaszerető, rendezett családi körülmények között élő bűnelkövető büntetése nem csupán a büntetés mértékében, hanem sok esetben már a büntetés nemében is eltérhet.⁷²

Az ítélezési gyakorlat régóta nyomatékos hangsúllyal veszi figyelembe azt, hogy az elkövető hogyan végzi – és egyáltalán végzi-e – munkáját, ebből a tényből ugyanis a személyiségére is adekvát következtetés vonható le. A tartós és kiemelkedő munkavégzés tanúvallomásokkal, munkahelyi jellemzésekkel igazolható, a bírói gyakorlat szerint kitüntetésekben, elismer-

ésekben, vezetői dicséretekben, jutalomban mérhető a tartós és kiemelkedő munkavégzés.⁷³ A rendezett családi és munkahelyi körülményeket és a káros szenvedélyektől mentes életet gyakran összefoglalva, rendezett életvitelként veszi figyelembe az ítélezés során a bíróság.⁷⁴

A kiemelkedő munkavégzés gyakran hivatkozási alapja az előzetes mentesítésnek is, hiszen ezekben az esetekben nagyobb társadalmi érdek fűződik az elkövető szolgálatban tartásához, mint az eltávolításához.⁷⁵

Az egyházaknál, alapítványoknál, civil szervezetnél végzett játékos munka és közhasznú adakozás szintén enyhítő körülmény. Enyhítő körülményként vette figyelembe a bíróság, hogy az elkövető Magyar Vöröskeresztnél játékos célú, ellenszolgáltatás nélkül végzett tevékenységét,⁷⁶ illetve, hogy az elkövetők az alapítvány kuratóriumi tagjaként karitatív tevékenységet végeztek,⁷⁷ ahogy azt is, hogy az árvízi védekezésnél végeztek önkéntes munkát.⁷⁸

Az elkövető társadalomra veszélyessége körében értékeli továbbá *az elkövető kezdeményező, vezető, másokat bűnelkövetésbe vivő szerepét, mint súlyosító körülményt. Enyhítő hatása van annak, ha valaki más személy ráhatására vagy befolyása alatt követte el a bűncselekményt.*⁷⁹ *Az elkövető betegsége, jelentős mérvű rokkantsága vagy egyéb olyan körülmény, amely a büntetés elvieselését megnehezíti, enyhítő hatású, és akkor is értékelendő, ha a bűncselekmény elkövetése után állott elő.*⁸⁰

XI. Az elkövető bűncselekmény elkövetése után tanúsított magatartása

Részben az elkövető társadalomra veszélyessége körében, részben a büntetőeljárás céljaiban való közreműködésként mint enyhítő körülményként kell értékelni az elkövető bűncselekmény elkövetése után tanúsított együttműködő magatartását.

A 2017. évi XC. törvény a társadalmi elvárások, a nemzetközi, illetve a hazai alapelvek és a gyakorlat szempontjai alapján a hatékony, de mindenkor tisztességes⁸¹ eljárás célját tűzte

⁷³ Debreceni Ítéltábla Bf.333/2019/15., Nyíregyházi Törvényszék B.244/2019/3., Pécsi Törvényszék B.252/2013/24., Szolnoki Törvényszék B.5/2012/17., Győri Törvényszék B.349/2005/6., Miskolci Törvényszék B.316/2013/98., Szegedi Törvényszék B.1404/2013/14.

⁷⁴ Fővárosi Ítéltábla Bf.63/2021/14., Debreceni Ítéltábla Bf.646/2019/8., Debreceni Ítéltábla Bf.116/2018/8., Debreceni Ítéltábla Bf.385/2015/38., Debreceni Ítéltábla Bf.378/2019/39., Szegedi Ítéltábla Bf.419/2017/26., Budapest Környéki Törvényszék B.15/2018/188., Győri Törvényszék Bf.1130/2018/9., Kúria Bfv.869/2020/8., Fővárosi Ítéltábla Bf.190/2020/9.

⁷⁵ Pécsi Ítéltábla Bf.87/2011/4., Győri Ítéltábla Bf.74/2013/8., Budapest Környéki Törvényszék B.85/2013/34.

⁷⁶ Nyíregyházi Törvényszék B.334/2017/40.

⁷⁷ Fővárosi Törvényszék B.1594/2016/28.

⁷⁸ Debreceni Járásbíróság B.2011/2013/26.

⁷⁹ 56. BK vélemény, a büntetés kiszabás során értékelhető tényezőkről, II.8. pont.

⁸⁰ Uo. II.12. pont.

⁸¹ 6/1998 (III. 11) AB határozat, 14/2004. (V. 7) AB határozat: *tisztességes eljárásból való jog abszolút jog, amellyel szemben nem létezik mérlegelhető más alapvető jog vagy alkotmányos cél, mert már maga is mérlegelés eredménye.*

⁶⁷ Uo. II.2. pont.

⁶⁸ Uo. II. 3. pont.

⁶⁹ Uo. II.2. pont. Uo. II. 4. pont.

⁷⁰ KÁDÁR Miklós – KÁLMÁN György: *A büntetőjog általános tanai*, Közgazdasági- és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966. 342. o.

⁷¹ 56. BK vélemény, a büntetés kiszabás során értékelhető tényezőkről II. 4. pont.

⁷² PÁPAI-TARR Ágnes: Adalékok az elkövető személyi körülményeihez kapcsolódó büntetés kiszabási tényezőkhöz (*Magyar Jog*, 2023/5., 303–310. o.).

ki.⁸² A törvény indoklása szerint, *jelentős társadalmi igény mutatkozik továbbá az eljárások időszzerű befejezése, valamint a büntető igazságszolgáltatás hatékony működése iránt, melynek lényege, hogy a bűncselekmények elkövetőit – de csak őket – kivétel nélkül, minél kevesebb társadalmi ráfordítás mellett, tisztességes eljárásban vonják felelősségre.*⁸³

A terhelti együttműködés eredményeképpen az eljárás a társadalmi elvárásoknak megfelelően, gyorsan, igazságosan lefolytatható, a bonyolult, szervezett és sokszereplős bűncselekmények felderíthetővé, bizonyíthatóvá válnak,⁸⁴ továbbá a kár, vagyoni hátrány megtérülése, megtérítése, a sértetti reparáció is jóval hatékonyabb. A törvény indoklása már bevezetőjében *az igazság időszzerű feltárása érdekében az eljárásban részt vevők együttműködésének ösztönzését* hangsúlyozza.⁸⁵ A törvény ezért *kiemelt hangsúlyt fektet a terhelti együttműködésre.*

Az indoklás szerint, *pragmatikus szempontok alapján érdemes eltérően kezelni azokat az ügyeket, amelyekben a terhelt beismer, azokkal az eljárásokkal szemben, amelyekben a tagadó terhelt bűnösségét kell bizonyítani. A beismerés egyben lehetőséget teremt a terhelttel való együttműködésre, melyben valamennyi fél és a társadalom egésze érdekelt, hiszen az a hatóságok oldalán idő- és költségmegtakarítást, a terhelt oldalán enyhébb szankcionálást, a sértett oldalán biztos jóvátételt eredményez, egyben azt az üzenetet közvetíti, hogy a bűncselekmény elkövetőjét valóban felelősségre vonják.*⁸⁶

Az indoklás megállapítja továbbá, hogy *a büntetőpolitikai hangsúlyok fokozatosan áttevődtek a vádemelésről az elterelő intézményekre, illetve a büntetőeljárások hatékonyságának javulása várható attól, hogy az elterelő intézmények beépülnek a nyomozásba.*

A jogalkotó egyértelmű céljának kiderülésén felül a szabályozási elvnek, a törvény indoklásának és a preambulumnak⁸⁷ igen nagy jelentősége (elsődlegessége) van a büntető jogszabályok (akár a büntetékiszabási elvek) értelmezésében is, tekintettel az Alaptörvény 28. cikkére.

Az 56. számú BK vélemény alapján, az elkövető önfeljelentése enyhítő körülmény. Különös a nyomatéka, ha ennek folytán vált lehetővé a bűncselekmény felderítése, vagy azt jelentős mértékben elősegítette. Enyhítő hatású az is, ha az elkövető

közreműködött a bűncselekmény felderítésében, és ennek szerepe volt a felderítés eredményességében. A bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomás enyhítő körülmény, és a részbeni beismerés is az lehet. Nagyobb a nyomatéka, ha az felderítő jellegű. Ilyen esetben a cselekmény egészére kiterjedő beismerésnek a bűnösség részbeni tagadása mellett is enyhítő hatása van. Tettezés esetén csak a bűnösség elismerésének és a megbánásnak van jelentősége. Az elkövető megbánó magatartása, az eredmény elhárítására irányuló tevékenysége, a cselekmény megbánását kifejező komoly öngyilkossági kísérlete enyhítő. A cselekmény után tanúsított elvetemült magatartása súlyosító körülmény.⁸⁸ Az elkövető javára kell értékelni, ha az okozott kárt vagy annak egy részét megtérítette, és kisebb nyomatékkal azt, ha a kár tőle függetlenül megtérült. Egyébként is enyhítő körülmény, ha az elkövető a sértettnek elégtételt szolgáltatott, rendezte vele a közöttük keletkezett konfliktust, ennek során valamilyen szolgáltatást teljesített vagy igényt kielégített.⁸⁹

A gazdasági bűncselekmények esetében a konszenzusos eljárásoknak az általánosnál is jelentősebb előnyei lehetnek mind a terhelti, mind az állami oldalon. A terhelt részére az állam (ügyészség) a jellemzően sokszereplős, elhúzódó eljárás gyors, törvény által garantált keretek közötti befejezését és enyhébb szankciók alkalmazását kínálhatja. Az állami oldal cserébe az adott ügy vagy más ügy felderítésében, bizonyításában, a vagyoni visszaszerzés hatékonyságában (más személyek által jogellenesen megszerzett vagyon hollétének, bűnös eredetének feltárása) való közreműködést, illetve az okozott kár, vagyoni hátrány (sértetti reparáció) részben vagy egészben történő megtérítését várhatja el.

Az is megállapítható továbbá, hogy az együttműködő személy esetében a büntetés céljai is másként vizsgálhatóak, hiszen az együttműködő személy – közreműködésének mértéke szerint – segít a társadalmi rend helyreállításában, védelmében, illetve az ilyen személy esetében alappal lehet feltételezni, hogy a tagadó, a büntetőeljárást akadályozó terheltekkel szemben jóval enyhébb büntetés is eléri speciális preventív célját.

Itt emelném ki, hogy az Egyesült Államokban egy 2003-as szövetségi statisztika szerint körülbelül harmad olyan súlyos büntetést szabnak ki a beismerő, együttműködő terheltekkel szemben, mint a perben a bűnösségüket tagadó személyekkel szemben.⁹⁰

XII. Egyéb enyhítő és súlyosító körülmények

A Btk. 80. §-a a bíróságok számára azt a kötelezettséget jelenti, hogy a büntetékiszabás során figyelembe jövvő valamennyi alanyi és tárgyi tény felderítsék, és a jogkövetkezmények al-

⁸² A korszerű szabályozási igényeknek megfelelően az új büntetőeljárás törvénynek meg kell felelnie:

a) az Alaptörvény előírásainak,
b) Magyarország nemzetközi jogi és az európai unió tagországból fakadó kötelezettségeinek,
c) az új Büntető Törvénykönyv létrehozásával elindított büntetőpolitikai reformtörekvéseknek,
d) a jogász hivatásrendek jogalkalmazás során összegyűjtött tapasztalatai alapján felmerült igényeknek,
e) az igazságszolgáltatással szemben megfogalmazott társadalmi elvárásoknak, különösen annak, hogy az igazságszolgáltatás gyorsabban, hatékonyabban működjön és a büntetőeljárások eredményeként igazságos döntések szülessenek,
f) korunk változó életviszonyainak. (2015.02.24 IM előterjesztés az új büntetőeljárás törvény szabályozási elveiről, A Kormány 2015. február 11. napján megtartott ülésén elfogadott előterjesztés, 8–9. oldal)

⁸³ A 2017. évi XC. törvény indoklása, II. Miért van szükség új büntetőeljárás törvényre?

⁸⁴ 2015.02.24 IM előterjesztés az új büntetőeljárás törvény szabályozási elveiről, A Kormány 2015. február 11. napján megtartott ülésén elfogadott előterjesztés 18. o.

⁸⁵ A 2017. évi XC. törvény indoklása, I. Bevetés.

⁸⁶ A 2017. évi XC. törvény indoklása, II. Miért van szükség új büntetőeljárás törvényre?

⁸⁷ 2012. évi C. törvény preambuluma.

⁸⁸ 56. BK vélemény, a büntetékiszabás során értékelhető tényezőkről, II. 11. pont.

⁸⁹ Uo. III. 9. pont.

⁹⁰ Compendium of Federal Justice Statistics, 2003³, <http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/cfjs03.pdf> (accessed November 1, 2013), Table 5.3.

kalmazásakor értékeljük.⁹¹ A BK vélemény alapján, az enyhítő körülmények közé sorolható az elkövető betegsége, jelentős mérvű rokkantsága vagy egyéb olyan körülmény, amely a büntetés elviselését megnehezíti, enyhítő hatású, és akkor is értékelendő, ha a bűncselekmény elkövetése után állott elő.⁹² Az elkövetőt a bűncselekmény következtében a büntetőjogi hátrányokon kívül egyéb tényleges hátrányok is érhetik. Amennyiben ezek a büntetés mellett külön is egyéni visszatartó hatást fejthetnek ki, indokolt azokat enyhítő körülményként értékelni. Ilyen többelhátrány lehet a bűncselekmény folytán elszenvedett sérülés, jelentős munkajogi, anyagi vagy egyéb hátrány, a bűncselekményből származó előnyt lényegesen meghaladó kártérítési kötelezettség, feltéve, hogy fedezete van stb.⁹³ A gazdasági bűncselekmények során gyakran merül fel, hogy az elkövető a büntetőeljárás közvetlen vagy közvetett eredményeként elveszíti üzleti partnereit, munkáját, barátait, családját, jövedelmét, illetve saját vagy környezete egészsége megromlik, melyek a jellemzően rendezett személyi és anyagi körülményekkel rendelkező elkövetők esetében jelentős „büntetésként” értékelhetőek, illetve ezeknek komoly visszatartó ereje van mind az elkövető, mind a társadalom többi tagja vonatkozásában. Azt üzenik, hogy nem éri meg ezeket kockáztatni.

A BK vélemény alapján, enyhítő körülmény továbbá, ha a bűncselekmény elkövetésétől hosszabb idő telt el, minél súlyosabb a bűncselekmény, annál hosszabb az az idő, amely enyhítőként értékelhető. Nagyobb a nyomatéka, ha megközelelti az elévülési időt; csökken a nyomatéka, vagy el is enyhíthet, ha az időmúlást maga az elkövető idézte elő. Enyhítő körülmény még, ha az elkövető hosszabb ideig állt a büntetőeljárás súlya alatt, nagyobb a nyomatéka, ha előzetes fogva tartásban volt, és ilyenkor az előzőnél rövidebb tartam is enyhítőként értékelhető.⁹⁴ Az időmúlásnak mint jelentős enyhítő körülmények a hazai joggyakorlatban is jelentős szerepe van.⁹⁵ Az 5 évet meghaladó időmúlás már minden esetben jelentős enyhítő körülményként merül fel.⁹⁶ Az időmúlásnak, illetve a büntetőeljárás hatálya alatt állásnak nagy jelentősége van a bonyolult és sokszereplős, számos esetben hosszú évekig elhúzódó gazdasági bűncselekmények miatt folytatott büntetőeljárások esetében.

XIII. A belső arányosság

A büntetéssel szemben támasztott egyik fontos követelmény az arányosság elve. Az arányosság követelménye komplex fogalom, amely magában foglalja több elkövető magatartása esetén az egymás felelősségéhez viszonyított belső arányosságot is, így a jogalkalmazónak fokozottan ügyelnie kell arra, hogy a kiszabott büntetés az elkövetők bűncselekményével és

személyével összefüggő körülményekben meglévő különbségeket hűen fejezze ki.⁹⁷ A gazdasági bűncselekmények elkövetésénél gyakran előforduló számos elkövető esetében ez a személyi körülmények részletes értékelése utáni, egyéniesített, igazságos és a speciális prevenciók célt nyomatékosan érvényesítő büntetés kiszabását is jelenti.

XIV. Az egységes ítélkezési gyakorlat

A törvény előtti egyenlőség alapelveinek az Alaptörvény XV. cikk (1) bekezdése szerint az egységes ítélkezés felel meg, és ebbe az is beletartozik, hogy a büntetést befolyásoló körülmények értékelése ne mutasson feltűnő és indokolatlan eltéréseket.⁹⁸ A jogbiztonság, a jogegyenlőség és átfogóbban a jogalkalmazás igazságosságának egyik alapkövetelménye tehát az, hogy egységes jogi háttér mellett a hasonló súlyú bűncselekmények hasonló előéletű elkövetőit hasonló módon büntessék a bíróságok, és senki ne juthasson előnyhöz, illetve ne szenvedjen hátrányt attól függően, hogy az ország melyik bírósága ítélkezik felette.⁹⁹ Az Európai Tanács Miniszteri Bizottságának R (92) 17. számú ajánlása alapján: A büntetéskiszabásban néha különböző szintű indokolatlan aránytalanságok jelentkeznek, az indokolatlan aránytalanság és az igazságtalanság érzése a büntető igazságszolgáltatás tekintélyét csorbíthatja,¹⁰⁰ azonban már az Ajánlás preambuluma is számításba veszi, hogy a bíróság határozatának mindig az ügy egyedi körülményeihez és az elkövető személyi helyzetéhez kell igazodnia. Az Ajánlás B.2. pontja pedig külön felhívja a figyelmet arra, hogy a büntetési minimumok nem akadályozhatják a bíróságot az egyedi eset sajátos körülményeinek a beszámításában, tehát a büntetéskiszabásra irányadó szabályozásnak egyidejűleg kell szolgálnia a jogkövetkezmények előreláthatóságát és a törvény előtti egyenlőség kritériumát, valamint az egyéniesített szankcióalkalmazáshoz kapcsolódó társadalmi érdeket.¹⁰¹ Ehhez az is szükséges, hogy ugyanazon cselekmény ne minősüljön másként más-más bíróságok előtt, mint például a költségvetési csalások esetében a vesztegetés és a számvitel rendjének megsértése bűnhalmazatok esetén Magyarország egyes bíróságain.

Ezzel szemben a Kúria 2018.El.II.JGY.B.2. számú összefoglaló jelentésében, melyben a büntetéskiszabás országos gyakorlatát vizsgálta, azt rögzíti, hogy tényként állapítható meg, hogy az egyes törvényszékek között léteznek statisztikailag szignifikáns különbségek a büntetéskiszabás gyakorlatában,¹⁰² továbbá Balla Lajos kutatásában is több példa látható arra, hogy a bíróságok hasonló büntetéskiszabási tényezők mellett ugyanabban a tételkeretben jelentősen eltérő tartamú bünte-

⁹⁷ FÁZSI László: A büntetéskiszabás elvei bírói szemmel (*Magyar Jog*, 2022/11., 625–641. o.).

⁹⁸ 56. BK vélemény, a büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről, I pont.

⁹⁹ BENCZE Máttyás: „A magyarországi büntetéskiszabási gyakorlat kutatásának hipotézise és módszertani kérdései”. *Jogelméleti Szemle*, 2005/1.

¹⁰⁰ Európai Tanács Miniszteri Bizottságának R (92) 17. számú Ajánlás, a büntetéskiszabás egyöntetűségére.

¹⁰¹ UJVÁRI Ákos: „Hazánk büntetéskiszabási gyakorlatának sajátosságai” *Iustum Aequum Salutare*, 2006/1–2. 304. o.

¹⁰² Kúria 2018.El.II.JGY.B.2., Összefoglaló jelentés a büntetéskiszabás országos gyakorlatának vizsgálatáról, 44. o.

⁹¹ 56. számú BK vélemény, a büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről, I pont.

⁹² Uo. II. 12. pont.

⁹³ Uo. III. 9. pont.

⁹⁴ Uo. III. 10. pont.

⁹⁵ Kúria 2018.El.II.JGY.B.2., Összefoglaló jelentés a büntetéskiszabás országos gyakorlatának vizsgálatáról.

⁹⁶ BH 2003.177 I.

téseket szabtak ki.¹⁰³ Az egységes ítélkezési gyakorlat és annak vizsgálhatósága szempontjából is kiemelt fontosságú, hogy a bíróságok a büntetés kiszabása során felmerült és értékelt körülményeket részletesen indokolják.

XV. Az Európai Tanács Miniszteri Bizottságának R (92) 17. számú ajánlása

56. számú BK véleményben is hivatkozott R (92) 17. számú ajánlás alapján: A büntetés kiszabási gyakorlatot a szükségtelen szigor elkerülése végett kritikus szemmel felül kell vizsgálni. Az ajánlás szerint, a büntetés kiszabás vezérlő elveinek összhangban kell lenniük a korszerű és humánus büntetőpolitikával, különösen a szabadságvesztés alkalmazásának csökkentését, a közösségre alapozott szankciók és intézkedések gyakoribb alkalmazását, a dekriminalizáció folytatását és az olyan elterelési módszerek bevezetését illetően, mint a mediáció, valamint az áldozatok kártalanításának biztosítása. A felesleges megpróbáltatásokat és az elkövető lehetséges társadalmi beilleszkedésének megnehezítését elkerülendő, számításba kell venni a büntetésnek az adott elkövetőre gyakorolt valószínű hatásait.¹⁰⁴

XVI. A szabadságelvonással nem járó büntetések

Az R (92) 17. számú ajánlás alapján a szabadságelvonással járó büntetést végső eszköznek kell tekinteni, és ezért csak olyan esetekben szabad alkalmazni, amelyekben kellően figyelembe véve az egyéb mértékadó körülményeket is, a tett súlyossága folytán semmilyen más büntetés nyilvánvalóan nem felel meg. Ha (e megfontolások alapján) a szabadságvesztés igazságos is, annak tartama ne legyen hosszabb, mint amennyi helyénvaló az(ok)ért a bűncselekmény(ek)ért, amely(ek) miatt a vádlottat elítélték. Az ajánlás szorgalmazza továbbá a szabadságelvonással nem járó büntetések alkalmazását,¹⁰⁵ továbbá más nemzetközi dokumentumok is összességében felhívják a figyelmet arra, hogy az ítélkezés során a bíróságoknak különös figyelmet kell fordítaniuk az enyhítő körülményekre, melyek lehetővé teszik, hogy ne kelljen szabadságvesztést kiszabniuk.¹⁰⁶ Pápai-Tar Ágnes szerint is, a büntető szankciórendszerekben az utóbbi évtizedekben megnövekedett a szabadságvesztést he-

lyettesítő alternatív szankciók jelentősége, a szabadságvesztésbe vetett bizalom megingani látszik. Pápai számos adattal és tanulmánnyal támasztja alá, hogy a szabadságvesztést helyettesítő alternatív szankciók megerősödéséhez egyértelműen hozzájárult, hogy az utóbbi időben a végrehajtandó szabadságvesztés körül egyre több probléma körvonalazódik, és a sokáig egyedüli jó büntetési nemként számon tartott szankció mennyi megoldásra váró kérdést generált a szakemberek számára. Az is kiderült, hogy a bűnözést ez a büntetési nem sem tudja eliminálni. A szabadságvesztés végrehajtásának igen költséges volta, a túlnépesedett büntetés-végrehajtási intézetek problémája, a visszaesői ráta csökkenést alig mutató eredményei mind olyan tényezők, melyek szankciórendszerünkben a kiszabott végrehajtandó szabadságvesztések számának redukálását és a büntetési nem szerepének csökkenő tendenciáját sürgetik.¹⁰⁷

A szabadságelvonással nem járó – alternatív – büntetésekkel az elkövető eddigi családi környezetében maradhat, munkáját – ha volt neki – nem veszíti el, és a negatív börtönártalmaknak sem lesz kitéve. Finkey Ferencet idézve: az első ízben megbotlott, de alapjában nem romlott embert kár, sőt kész veszedelem azonnal börtönbe, fogházba küldeni.¹⁰⁸

A szabadságelvonással nem járó büntetések tekintetében kiemelendő a szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztése. Az 55. számú BK vélemény kiemeli, hogy a szabadságvesztés végrehajtásnak felfüggesztése nem kerülhet ellentétbe az általános megelőzés követelményével. Előtérbe kerül azonban az egyéni megelőzés: a büntetés végrehajtásának felfüggesztésére – a Btk. 85. §-ának (1) bekezdése szerint – „különösen az elkövető személyi körülményeire figyelemmel” kerülhet sor. Ha az elkövető személyi körülményei kedvezőek, a bíróság általában csak jelentős társadalomra veszélyességű bűncselekmény miatt szab ki szabadságvesztést, és a büntetés célja rendszerint a két évet meg nem haladó büntetés végrehajtásának felfüggesztésével is elérhető. A felfüggesztett szabadságvesztés mellett alkalmazott valamely további büntetés azonnali joghátrányt jelent, annak nemét és mértékét úgy indokolt meghatározni (olyan esetben is, amikor a törvénynél fogva nem kötelező), hogy a felfüggesztett szabadságvesztéssel együttesen gyakorolt hatásával elősegítse a büntetés céljának az elérését. Ha az elkövető személyi körülményei kedvezőek, előtérbe kerülnek a bűncselekmény elkövetésének körülményei: a bűncselekmény jellege, a bűnösség foka, a bűncselekmény indítéka, az elkövetőnek a bűncselekmény elkövetése után tanúsított magatartása (megbánta a bűncselekményt, jóvátette az okozott kárt stb.). Mindezeket a körülményeket elsősorban az egyéni megelőzés szempontjából kell értékelni, és ennek megfelelően lehet a próbaidő tartamát egyéniesítve megállapítani.¹⁰⁹

Fontos itt újra hangsúlyozni, hogy a bűnözés folyamatos csökkenése és az alternatív büntetések jogalkotói előtérbe helyezése ellenére a végrehajtandó, határozott tartamú szabadságvesztés-büntetésre ítélték száma folyamatosan nő. 2020-ban 5360 személyt, 2021-ben 6440 személyt, 2022-ben 7649 sze-

¹⁰³ IGNÁZ György: A büntetés kiszabási gyakorlatra irányuló empirikus kutatások elmélete és módszertana, *MTA Law Working Papers*, 2020/1. 12. o.

¹⁰⁴ Európai Tanács Miniszteri Bizottságának R (92) 17. számú Ajánlás, a büntetés kiszabás egyöntetűségére, A 5, 6. pontok.

¹⁰⁵ Uo. B.5.b, c.pontok.

¹⁰⁶ Az Európai Tanács R (2000) 22. számú Ajánlása, a közösségi büntetések és intézkedések európai szabályai végrehajtásának fejlesztéséről, ezeket váltotta fel az Európai Tanács Rec (2017) 3. számú Ajánlása a közösségi szankciók és intézkedések európai szabályairól.

¹⁰⁷ PÁPAI-TARR Ágnes: Súlytalan büntetés? – néhány gondolat a végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztésről* (MJSZ, 2023/1., 19–37. o.).

¹⁰⁸ FINKEY Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest. 1909. 410. o.

¹⁰⁹ 55. BK vélemény, A felnőttkorúak próbára bocsátásáról és a büntetés végrehajtásának felfüggesztéséről, 2. pont.

mélyt ítétek ilyen büntetésre,¹¹⁰ továbbá a 100 000 lakosra vetített fogvatartotti arány¹¹¹ is jóval magasabb hazánkban, mint számos más európai országban.¹¹²

XVII. Pénzbüntetés

A 2012. évi C. törvény indoklása szerint: A pénzbüntetés a magyarországi büntetékiszabási gyakorlatban a leggyakrabban alkalmazott büntetés. Széles körű alkalmazásának egyik előnye, hogy – szemben a szabadságvesztés-büntetéssel – az elkövetőt nem ragadja ki a családi, társadalmi, munkahelyi környezetéből. A pénzbüntetés alkalmazásának másik előnye a gazdasági vetülete, egyrészt az elkövető nem esik ki a munkából, másrészt az állam számára bevételi forrást jelent. További előnye, hogy jól egyéniesíthető. A napi tétel összegének meghatározásánál jutnak jelentőséghez az elkövető személyi, vagyoni, jövedelmi viszonyai. Az elkövető megfelelő jövedelme vagy vagyona nem előfeltétele a pénzbüntetés kiszabásának, azaz ez a büntetés nem kizárt igazolható jövedelemmel, vagyonnal nem rendelkező elkövető esetében sem. A megfelelő jövedelem, vagyon hiányában a napi tétel összege az elkövető helyzetének megfelelően, a reális kereset alapulvételével állapítható meg. A pénzbüntetés további egyéniesítését szolgálja, hogy a (4) bekezdés lehetővé teszi a bíró számára, hogy a pénzbüntetést kiszabó határozatában – az elkövető vagyoni, jövedelmi viszonyaira tekintettel – akként rendelkezzen, hogy az elkövető a pénzbüntetést legfeljebb két éven belül havi részletekben fizetheti meg. A részletfizetést a bíróság hivatalból maga állapítja meg az említett körülményekre tekintettel. A részletfizetés lehetőség az elítélt számára, aki dönthet úgy is, hogy a pénzbüntetést egy összegben fizeti meg.¹¹³ A Btk. 50. § (2) bekezdése alapján, akit hasznoszerzés céljából elkövetett bűncselekmény miatt határozott ideig tartó szabadságvesztésre ítélnék, ha megfelelő jövedelme vagy vagyona van, pénzbüntetésre is kell ítélni.

A jogalkotó a törvény szövegével és annak indoklásával egyértelművé teszi (már-már „reklámozza”), hogy a jogtalan hasznoszerzés céljából elkövetett, vagyongeneráló bűncselekmények esetében elsődleges szerepe van a pénzbüntetés kiszabásának, hiszen ez az elkövetőnél veszteség, az államnál nyereség, nincs börtönártalom stb.

Tóth Mihály éppen a pénzbüntetés kapcsán hívja fel a figyelmet arra, hogy az egységes vagyonyilvántartás hiánya miatt esetenként alaposabb vizsgálatot kellene folytatni a valós jövedelmi és vagyoni viszonyok feltárása érdekében.¹¹⁴ Ezek feltárása és értékelése nélkül ugyanis nem szabható ki igazságos, de céljának megfelelő visszatartó erővel rendelkező pénz-

büntetés. A gazdasági bűncselekmények kapcsán kiszabott pénzbüntetések tapasztalatai alapján a pénzbüntetések mértéke messze elmarad az indokolt mértéktől. Ennek az egyik oka valóban az, hogy az ügyészségnek, bíróságnak nincs reális képe az elkövető jövedelmi, vagyoni helyzetéről, a másik oka pedig a hosszú ideje rossz ítélkezési gyakorlat, amely vonatkozik a többmilliósi pénzbüntetések kiszabásától, még jelentős kárt, vagyoni hátrányt okozó elkövetők esetében is, pedig jelentős pénzbüntetéssel és felfüggesztett szabadságvesztéssel számos esetben kiváltható lenne a végrehajtandó szabadságvesztés büntetés. Itt jegyezném meg, hogy álláspontom szerint indokolt lenne a részletfizetés maximális határidejét jelentősen megemelni a nagyobb pénzbüntetések kiszabhatósága miatt.

XVIII. A vagyonelkobzás

Mivel a gazdasági bűnözés jellemző célja a jogtalan hasznoszerzés, ezért *a büntetőeljárások gyakorlatában nyilvánvalóvá kell válnia, hogy bűncselekmények elkövetése nem kifizetődő tevékenység, a bűnös úton elért gazdagodás nem tartható meg.*¹¹⁵ Ezért különösen jelentős a bűnös úton szerzett vagyon felderítése, biztosítása és elvonása, illetve, ha ez valamilyen okból nem lehetséges, akkor az ilyen vagyon visszatérítése az együttműködő terhelten, hiszen a sértett reparációja is kiemelt jelentőségű a modern büntetőjogban. Megállapítható, hogy a jogalkotónak – az uniós jognak történő megfelelés érdekében is¹¹⁶ – egyértelmű célja volt mind az anyagi, mind az eljárási szabályok megalkotásánál a bűnös vagy bűnösnek tekintendő vagyon elvonása. A vagyonelkobzás a konkrét bűncselekménnyel kapcsolatos vagyon elvonása mellett irányulhat olyan vagyon elvonására is, amelyről a bíróság – a konkrét bűncselekmény megállapítása nélkül – észszerűen feltételezi, hogy az valamilyen egyéb bűncselekményből származik. Utóbbi az úgynevezett kiterjesztett hatályú elkobzás, amelyről a Btk. 74/A. § (1) és (2) bekezdései tartalmaznak rendelkezéseket.¹¹⁷

XIX. A jogi személlyel szembeni büntetőjogi intézkedés

A gazdasági bűncselekményeknél gyakran felmerülő jogi személlyel szembeni szankciók akkor alkalmazhatóak, ha a jogi személy a törvényben meghatározott módon¹¹⁸ kapcsolódik a bűncselekmény elkövetéséhez. A szankció fajtájának és mér-

¹¹⁰ B/5010, A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2022. évi tevékenységéről, 55. oldal.

¹¹¹ <https://www.prisonstudies.org/country/hungary>.

¹¹² Magyarországon 170,6 fő, az Egyesült Királyságban 130 fő, míg Ausztriában 95 fő, Finnországban pedig 53 fő. (Papp Ádám Antal: A szabadságvesztés büntetés alternatívái a büntetékiszabás tükrében* (DJM, 2021/3–4., 54–65. o.).

¹¹³ 2012 évi C. törvény 50. §-hoz fűzött indoklása.

¹¹⁴ *Magyar büntetőjog - Általános rész*, BALOGH Ágnes – TÓTH Mihály, Osiris, 2015, 320. o.

¹¹⁵ 2017. évi XC. törvény bevezető indoklása.

¹¹⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2014. április 3-i 2014/42/EU Irányelve, a bűncselekmény elkövetési eszközeinek és az abból származó jövedelemnek az Európai Unió belüli befagyasztásáról és elkobzásáról.

¹¹⁷ A kiterjesztett hatályú vagyonelkobzás új szabályozása kapcsán lásd Hollán Miklós: Kiterjesztett hatályú vagyonelkobzás új szabályozása, *Magyar Jog*, 2022/12. 682–695. o.

¹¹⁸ 2001. évi CIV. törvény (Jszbt.) 2. §.

tékének megállapításánál a törvény indoklása szerint: *A jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedések egyik fő célja, hogy a jogi személytől a bűncselekmény elkövetése útján szerzett vagyoni előnyt elvonja, amellett, hogy további jogsértések elkövetését megelőzze.* A törvény vonatkozó indoklása kifejezi továbbá, hogy a pénzbírság meghatározásánál a cégek különbözőségét, egyedi adottságait kell figyelembe venni.¹¹⁹ Kiemelt jelentősége van tehát annak, hogy a megszerzett vagyoni előny el lett-e vonva a jogi személytől (vagyonekbobzás vagy egyezés keretében), az adott cég volt-e már szankcionálva (akár büntető- vagy más eljárásban), a cég mióta és milyen legális tevékenységet folytat, hány alkalmazottja van, mennyi adót fizet és fizetett, megfizethető terhet jelent-e a cég számára a pénzbírság vagy az esetleg a célján túli károkat is okozna a munkavállalók, hitelezők és más érintett személyek részére.

Költségvetési csálási ügyekben a Jszt. szerinti pénzbírság mértéke a bírói gyakorlat alapján hasonló ügyekben is nagyon eltérő, de jellemzően nem éri el az okozott vagyoni hátrány mértékét (annak töredéke), de semmiképpen sem a törvényi maximumhoz közelítő. A zár alá vételek esetében a bírói gyakorlat tükrében kell az *előre láthatólag alkalmazásra kerülő* pénzbírság mértékét megállapítani, így tehát nem indokolt a Jszt. 11. §-a alapján zár alá vételt az okozott vagyoni hátrány háromszorosára elrendelni, még abban az esetben sem, ha valóban (bizonyítékokból okszerűen megállapítható módon) megalapozottan lehet tartani attól, hogy annak végrehajtását megghiúsítanak. A büntetőjogi legfőbb ügyész helyettes 1/2019. (V. 31.) LÜ h. körlevele alapján: *ha a jogi személlyel szembeni intézkedés alkalmazásának általános feltételei fennállnak, a jogi személy érintettségének és a bűncselekmény tárgyi súlyához igazodó intézkedés nemének, tartamának, illetve mértékének megválasztásához szükséges tények tisztázása nem maradhat el.* A szükséges adatok felderítése után kizárólag a várható pénzbírság maximumára kiterjedő zár alá vételt kell alkalmazni. A büntetőjogi intézkedés alkalmazására irányuló indítványtétel – a megszüntetést kizáró, a Jszt. 4. §-ának (3) bekezdésében írt okok hiányában – csak különös méltánylást érdemlő esetben maradhat el.

XX.

A büntetés kiszabásának indoklása

A hatályos eljárási törvény szerint a bíróságot indokolási kötelezettség terheli a büntetés kiszabás körében is [Be. 564. § (4) bekezdés a) pont]. Az 56. számú BK vélemény alapján, a büntetést befolyásoló körülményeket nem elvont általánosságban, nem mechanikusan, hanem a konkrét ügy tényeire vonatkoztatva kell értékelni, és a határozatban megindokolni.¹²⁰

Rendeki szerint a szankcióalkalmazás indoklása, a súlyosító és enyhítő körülmények értékelése nem lehet formális, hanem szervesen kell kapcsolódnia a konkrét ügy tényeihez.¹²¹ Ignácz

György szerint részletes magyarázatot kell adni arról, hogy a bíróság milyen büntetés kiszabási tényezőket vett figyelembe, azoknak milyen súlyt tulajdonított, és ezek alapján milyen büntetési vagy intézkedési nem alkalmazásával, annak milyen mértékével vagy tartamával látta elérhetőnek a büntetési célokat. Amennyiben a büntetés kiszabási körülmények értékelésekor a bírók nem adnak számot azok valódi nyomatékáról, nem vetítik le az egyes tényezőket az ügy konkrét tényeire, nem emelik ki azt a tényezőt, amely a büntetés mértékére meghatározó befolyást gyakorolt, nem utalnak arra, hogy a konkrét ügyben a speciális vagy generális prevenciók célokat helyeztek előtérbe stb., az ítéletek indoklása alapján csekély mértékben rekonstruálható a büntetés kiszabás belső logikája.¹²²

Fázi László szerint, büntetőbírótól elvárt, hogy a büntetés kiszabási kérdésekre is kiterjedően maradéktalanul és meggyőző alaposítással eleget tegyen a törvény által előírt indokolási kötelezettségének, mivel a hierarchikus büntetőeljárás rendszerekben – mint amilyen a magyar büntetőeljárás is – az ítélet indokolásának kiemelkedő jelentősége van azért, mert a bíró ebben ad számot a saját munkájáról, arról, hogy szakmailag helyesen folytatta-e le az eljárást, valósággal megegyező tényállást állapított-e meg, és helyes jogi következtetést vont-e le.¹²³ Más szóval a meggyőző, logikus okfejtés a büntetés kiszabásának indokolásában a büntetőszankciót alkalmazó bírói döntés egyik elmaradhatatlan kelléke.¹²⁴

Ezzel szemben több kutatás is bizonyítja, hogy a bíróságok a büntetés kiszabása során számos alkalommal rövid, formális indoklást adnak a büntetés kiszabása tekintetében, melyekben esetleg csak felsorolnak egy-egy enyhítő vagy súlyosító körülményt. Bencze Mátyás és Badó Attila azt állapították meg, hogy az ügyek túlnyomó többségében a büntetés indoklása csupán az enyhítő és súlyosító körülmények mechanikus felsorolására szorítkozott.¹²⁵ Bolyky Orsolya szerint pedig a súlyosító és enyhítő körülmények számbavétele és értékelése az ítélet egyfajta díszítő elemeként funkcionál.¹²⁶ Fázi László álláspontja alapján, a büntetés kiszabási kérdésekben való bírói állásfoglalás megindokolásának színvonalát – különösen az alsóbb szintű bíróságok esetében – nem egyszer a sematizmus jellemzi, ami szükségszerűen a meggyőző erő hiányához vezet, s ennek következtében támadhatóvá, de legalábbis vitathatóvá válik az ítélet.

XXI.

Összegzés

A gazdasági bűncselekmények elkövetőinek szankcionálása kapcsán álláspontom szerint nagy különbséget kell tenni a

¹²² IGNÁ CZ György: A büntetés kiszabási gyakorlatra irányuló empirikus kutatások elmélete és módszertana, *MTA Law Working Papers*, 2020/1. 12. o.

¹²³ Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoport 2012. El.II.E.1/6. „A bíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlatának elemzése, Büntető ügyek” 2012, Összefoglaló vélemény 11–12.

¹²⁴ FÁZI László: A büntetés kiszabás elvei bírói szemmel (*Magyar Jog*, 2022/11., 625–641. o.).

¹²⁵ BENCZE Mátyás – BADÓ Attila: Területi eltérések a büntetés kiszabási gyakorlat szigorúságát illetően Magyarországon 2003 és 2005 között, in Fleck Zoltán (szerk.) *Igazságszolgáltatás a tudomány tükrében* (Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2010).

¹²⁶ IGNÁ CZ György: A büntetés kiszabási gyakorlatra irányuló empirikus kutatások elmélete és módszertana, *MTA Law Working Papers*, 2020/1. 12. o.

¹¹⁹ Törvényi indoklás a 2001. évi CIV. törvény (Jszt.) 6. § (1) bekezdéséhez.

¹²⁰ 56. számú BK vélemény, a büntetés kiszabás során értékelhető tényezőkről, I pont.

¹²¹ RENDEKI Sándor: *A büntetés kiszabása – Enyhítő és súlyosító körülmények*, Budapest, KJK, 1976. 54. o.

jellemzően büntetlen előéletű, rendezett személyi körülményekkel rendelkező és a hatóságokkal együttműködő – alapvetően – legális vállalkozók alkalomszerű „botlása”¹²⁷ és a bűnöző szervezetben tevékenykedő, legális bevétel hiányában is fényűzően élő köznapi fogalom szerint is bűnöző magatartása és szankcionálása között.

A leglényegesebb különbség az, hogy az egyik célja, hogy az alapvetően törvénytisztelő életvezetésben, vállalkozásában jogellenesen előnyt szerezzen, a másik célja, hogy mindenféle legális tevékenység nélkül a bűnözésből éljen. Az első kategória alanyi körének megértéséhez Irk Ferenc kriminológus ad támpontot, álláspontja szerint az is régóta ismert tény, hogy a gazdasági bűncselekmények körében *olyan személyek is elkövetővé válnak, akik egyéb esetekben törvénytisztelők, következésképpen más formában nem kerülnek összeütközésbe az igazságszolgáltatással*. A második kategória megértéséhez Finkey Ferenc nyújt segítséget, vannak, akik *tényleg üzletet csinálnak a*

¹²⁷ Gondoljunk csak arra, hány tisztosnek tűnő közértes minimálbérre jelenti be – az amúgy „zsebből kipótolva” többet kereső – eladóját a sarki kisboltban. Hány cégvezető vesz a gyerekének karácsonyi ajándékot a cég házi pénztárából. Hány orvos nem ad számlát az amúgy életmentő magánbeavatkozásról.

büntettek elkövetéséből, abból élnek, élethivatásuknak tekintik azt. (Számlagyárosok, cégtemetők, pénzmosó, pénzhamisító bünszervezetek.) Az ilyen személyek általában büntetett előéletűek, illetve jövőbeli legális jövedelemszerzésükre nem sok esély van, hiszen ilyen legális tevékenységet jellemzően soha nem is folytattak. A bizonyítékokból általában arra lehet következtetni, hogy mindig is bűnözésből éltek, legfeljebb eddig nem buktak le.

Az első esetben a tapasztalatok és álláspontom szerint jellemzően (speciális és generális prevenciók szempontból is) elégséges a jelentős pénzügyi szankció (akár jelentős pénzbüntetés, vagyonelkobzás, jogi személlyel szembeni pénzbírság) és a felfüggesztett szabadságvesztés ahhoz, hogy ne legyen kedve se az adott vállalkozónak, se a gazdaság többi szereplőjének ilyen bűncselekményt elkövetni. Ellenben a gazdasági bűnözésre specializálódott bűnöző szervezetek tagjai esetében már más a helyzet, ilyen személyek esetében indokolt a hosszabb távú letöltendő szabadságvesztés alkalmazása, amely mind az adott személy, mind a többi bűnözői kör számára elrettentő erővel bír, azonban a helyes büntetés megállapítása érdekében a jogalkalmazónak részletesen fel kell tárnia és indoklásában meggyőző módon kell értékelnie a büntetéskiszabás körülményeit.